

I. INDLEDNING: POLITIK OG FORNUFT. MOD CARL SCHMITT

Hitler hat den Menschen im Stande ihrer Unfreiheit einen neuen kategorischen Imperativ aufgezwungen: ihr Denken und Handeln so einzurichten, dass Auschwitz nicht sich wiederhole, nichts Ähnliches geschehe.

Theodor W. Adorno

Når nærværende arbejde indledes med en kritisk stillingtagen til Carl Schmitts begreb om det politiske, har det flere grunde. For det første den i og for sig tilfældige omstændighed, at arbejdet blev konciperet under Schmitt-renæssancen i Danmark i begyndelsen af det 21. århundrede. Den aktuelle strømning fik uvægerlig indflydelse på, hvordan det overordnede politisk-filosofiske sigte med arbejdet blev artikuleret. I en anden tid, under andre strømninger eller renæssancer, havde det fået en anden drejning og en anden formulering. Schmitt-renæssancen fik imidlertid, og det er endnu en grund, også indflydelse på arbejdets form. Jeg havde siden min tidlige studietid ønsket engang at forfatte et større bidrag til *Statens* fortolkning;¹ i hvilken form var ikke nærmere overvejet. Men den konklusion, jeg nåede frem til i mit forsøg på at klarlægge, hvilket syn på politisk filosofi Schmitt-renæssancen kolporterede, nemlig ikke blot politisk, men også teoretisk decisionisme,² afgjorde sagen. Arbejdet måtte underkaste sig de diskursive fornuftsstandarder, som er inkarneret i den akademiske afhandling. På en kollegas spørgsmål om, hvorfor jeg kæmpede med disputatens formkrav og 'ikke bare skrev en bog på min egen måde', blev mit svar, at det var Carl Schmitts skyld! Jeg ville, så vidt det overhovedet er muligt, underkaste min fortolkning af *Staten* og mine tanker om politisk filosofi den akademiske rationalitet, netop fordi det skulle handle om politiske ting. I hvor høj grad politiske ting overhovedet kan gøres til genstand for forbindtlig intellektuel

---

1 Projektets *Werdegang* kan kort skitseres som sprog (*Kratylos*) – hermeneutik (*Symposium*) – antropologi (*Faidros*) – pædagogik (herunder *Protagoras* og *Lovene*) – politik (*Staten*).

2 Der vil blive argumenteret for denne påstand i det følgende.

behandling og fremstilling, er selvsagt en væsentlig tematik i *Staten* og følgelig også i den foreliggende afhandling.

Nu havde disse to ydre årsager nok ikke i sig selv udgjort tilstrækkelige grunde til at gøre Schmitts decisionisme til genstand for nogle indledende betragtninger, hvis ikke der også havde været en indholdsmæssig og saglig grund; en moralsk grund er angivet i den indledende vignet.³ Politisk filosofi begynder hos Platon og gør det som spørgsmålet om, hvordan og i hvilket omfang politik i betydningen *en bevidst, dvs. rationel og reflekteret, indretning af det menneskelige fællesskab* kan forstås og realiseres; altså spørgsmålet om *fornuftens magt i verden* eller om, *hvordan fornuften kan blive praktisk*. Det synspunkt, man finder hos Schmitt, at ikke blot faktisk politisk handling, men også den teoretiske refleksion over, hvad det særligt politiske består i, entydigt determineres af før-teoretiske distinktioner, er for så vidt ukorrekt, som det i hvert fald ikke er, hvad politisk filosofi har hævdet gennem et par årtusinder, og hvordan den alle steder, ikke mindst hos Machiavelli og Hobbes, som Schmitt gerne påberåber sig, har forstået sig selv, nemlig som et rationelt anliggende, der som sådant udgør et brud med naturens dominans. En første, *teoretisk* indkredsning af det politiske anliggende, der vil kommunikere med andre forståelser – om så blot for at hævde sig selv, må derfor gå ud fra politisk filosofi eller teori som forpligtet på at give fornuftsgrunde og ikke uden argumentation påberåbe sig naturnødvendighed eller før-diskursive 'distinktioner'. Schmitts synspunkt udfordrer derved kernen ikke bare i en traditionel opfattelse af det politiske, men i den politiske filosofi selv, som den er opstået og udviklet historisk, og en sådan udfordring er nok en indledning værd, når den tages alvorligt i samtiden. Dertil kommer, at Schmitt som skarpsindig iagttager af sin tid med rette konstaterer en tendens til, at en politisk forståelse og praksis i forhold til samfundets funktionssammenhæng i det 20. århundrede har måttet vige for andre tilgange, økonomiske, sociologiske, etiske. Hvis hans diagnose har noget på sig, hvorfor er hans grundtanke og alternativ så forkert?

Det kan imidlertid udmærket være *faktuelt* sandt, at uagtet hvad den politiske filosofi måtte have hævdet gennem sin historie, og uagtet den politiske praksis' egen selvforståelse, så har det, vi generelt betegner som politik, altså udøvelsen af styre i indretningen af det menneskelige fællesskab, aldrig været en fornuftsaktivitet i egentlig forstand; en empirisk beskrivelse

---

3 Theodor W. Adorno, *Negative Dialektik*, GS 6, s. 358.

af politik som praktiseringen af en diskursiv, begrundende, konsekvent tankeform og realiseringen af fornuftsbegrundede afgørelser kan meget vel være faktisk forkert. Politisk styre begribes måske mere realistisk adækvat i et magtperspektiv som en rent instrumentel handling af fornuften i dens egenskab af naturmagts forlængede arm, en herredømmefunktion uden iboende refleksion, endsige diskursivitet, rationelle standarder og normer. Schmitt kan således have ret i, at det politiske faktisk og isoleret betragtet er irreducibelt og ikke underlagt andre betragtninger, hensyn eller mål end netop det politiske – altså konfliktualiteten selv og magtperspektivet; at alle legitimationer af diskursiv, filosofisk, religiøs eller socio-historisk-økonomisk og etisk art er *post festum* eller simple kategorifejltagelser. Politisk fornuft er statsræson; *lo Stato* legitimerer sig selv ved magts faktum. I konsekvens heraf følger politisk handling i alle sammenhænge, hvilke udvortes midler og legitimationer den end måtte finde det opportunt at betjene sig af, ultimativt logikken fra sin oprindelse i naturen: overmagts logik. Denne tankegang er ikke uden affinitet til den ide om historien som endnu forhistorie eller naturmagts forlængelse i den samfundsmæssige rationalitet, vi finder hos Marx og i kritisk teori.⁴ For så vidt som den fortolkning af Platons politiske filosofi, der skal fremlægges her, henter en væsentlig del af sin horisont og sine begreber i en kritisk teoretisk forståelse af menneske, samfund og historie, er det hensigtsmæssigt med en tydelig afgrænsning til Schmitts position, så meget desto mere, som Schmitts position har været teoretisk acceptabel og tjent som inspiration for mange af marxistisk observans.⁵

Ingen intellektuel beskæftigelse er meningsfuld eller frugtbar uden interesse i sagen. Jeg skal utvetydigt vedgå interesse i spørgsmålet om fornufts magt i verden. Hvilket motiv skulle der ellers være til at tænke over og skrive en akademisk afhandling om politiske ting? 'Mod Carl Schmitt' signalerer således også på et indholdsmæssigt plan en interesse i at kunne kommunikere med en tradition, uden hvilken der ikke – principielt, men muligvis heller ikke længere reelt – ville være nogen filosofi, endsige sprog og begreber til at stille den slags spørgsmål overhovedet. Der vil i løbet af afhandlingen

---

4 Når betegnelsen 'kritisk teori' anvendes i denne afhandling, sigtes til 1. generation af den såkaldte Frankfurterskole, filosofisk repræsenteret ved især Max Horkheimer, Theodor W. Adorno og Herbert Marcuse, ikke til senere tænkere som Jürgen Habermas eller Axel Honneth.

5 F.eks. Chantal Mouffe og de såkaldte 'Marxisti Schmittiani'. Se Jan-Werner Müller, *A Dangerous Mind. Carl Schmitt in post-war European thought*. Yale University Press 2003.

blive argumenteret for, at spørgsmålet om legitimation af og standarder for fornuften som politisk, såvel som fornuftens mulighed overhovedet, var et grundlæggende, ikke afledt, filosofisk spørgsmål for Platon, men også for, at der hos ham ikke gives et entydigt teoretisk svar. Det teoretiske og det politiske, såvel som det realt-normative ('etiske') og det 'naturlige' væver sig ind i hinanden på måder, der ikke lader sig udrede og reductivt forankre nogen af stederne i isolation, udialektisk. I den politiske filosofi – såvel som i den beslægtede pædagogik, som det også kommer til at handle en del om – støder fornuften uafslædt på sin egen grænse; i forhold til noget nødvendigt givet og noget endnu-ikke-givet, noget naturligt og noget fremtidigt, sågar utopisk.⁶ Netop ved at måtte reflektere sin egen grænse i forhold til det ikke-identiske kommer den politiske filosofi tæt på at være en altomfattende filosofi – om end i negativ udgave af første-filosofien: at være den filosofiske refleksion, der rester, når alle de andre refleksioner har været der, og kun handlingsperspektivet og den praktiske fordring står tilbage. Som oplysningsprojekt ender filosofien ikke i førsteprincipper eller i en ophævelse i den absolutte ånd, men i det heteronome problem om sin egen realisering, som *ultima philosophia*. Hvad det politiske er, kan ikke besvares alene som et teoretisk eller empirisk spørgsmål. Som fornuftsanliggende indbefatter det også spørgsmålet om, hvad og hvordan det politiske konkret *kunne* være.

A. Historisk tilbageblik

Frem til Hegels *Retsfilosofi* var genstanden for politisk filosofi traditionelt stat og forfatning og lov. Selv i middelalderen, hvor staten realt kunne være svær at få øje på, foregik refleksion over det jordiske styre i disse kategorier, hvis antikke konnotationer holdt sig frem til Montesquieu.⁷ På den politiske filosofis spørgsmål om, hvordan fornuften manifesterede sig som magt i verden, var svaret: som rationel forfatning af det menneskelige fællesskab gennem staten og dens lovgivning. Også hos mindre ortodokse tænkere på området som Marsiglio, Machiavelli og Hobbes, den nyere politiske filosofis

---

6 Betegnelsen 'utopisk', 'utopi' anvendes i nærværende afhandling i betydning af (forestilling om) muligheden af en radikalt anderledes samfundstilstand, hvor de eksisterende basale samfundsmæssige onder og herskende uretfærdigheder ikke findes.

7 Således arbejder Montesquieu endnu med det antikke forfatningsskema fra Platon, Aristoteles og Polybios. Jf. *Om lovenes ånd I-II*. Første del. Gads Forlag 1998.